

Soud: Nejvyšší soud
Datum rozhodnutí: 06/01/2016
Spisová značka: 28 Cdo 5217/2015
ECLI: ECLI:CZ:NS:2016:28.CDO.5217.2015.1
Typ rozhodnutí: ROZSUDEK
Heslo: Zmírnění křivd (restituce)
Církev (náboženská společnost)
Dotčené předpisy: § 29 předpisu č. 229/1991Sb.
§ 18 odst. 1 předpisu č. 428/2012Sb.
§ 18 odst. 4 předpisu č. 428/2012Sb.
předpisu č. 290/2002Sb.
Kategorie rozhodnutí: A

28 Cdo 5217/2015

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK

JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší soud rozhodl v senátě složeném z předsedy JUDr. Jana Eliáše, Ph.D., a soudců Mgr. Petra Krause a Mgr. Miloše Póla ve věci žalobkyně **Provincie kapucínů v ČR**, IČ 004 06 465, se sídlem v Praze 1, Loretánské náměstí 99/6, zastoupené JUDr. Tomášem Nahodilem, advokátem se sídlem v Praze 2, Slezská 874/36, proti žalovaným 1. **České republice – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových**, IČ 697 97 111, se sídlem v Praze 2, Rašínovo nábřeží 390/42, adresa pro doručování: Hradec Králové, Horova 180, a 2. **Královéhradeckému kraji**, IČ 708 89 546, se sídlem v Hradci Králové, Pivovarské náměstí 1245/2, **o určení vlastnického práva**, vedené u Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou pod sp. zn. 6 C 230/2013, o dovolání žalovaných proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 14. července 2015, č. j. 19 Co 54/2015-143, takto:

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 14. července 2015, č. j. 19 Co 54/2015-143, jakož i rozsudek Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 22. října 2014, č. j. 6 C 230/2013-98, se **zrušují a věc se vrací** soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou rozsudkem ze dne 22. 10. 2014, č. j. 6 C 230/2013-98, určil, že je žalovaná 1. vlastníkem vypočtených pozemků a budov v katastrálním území O. p. O. (výrok I.), a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok II.) i o soudním poplatku (výrok III.). Soud zjistil, že označené nemovitosti náležejí k historickému majetku žalobkyně, jež se nyní na základě § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, ve znění nálezu pléna Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13, publikovaného pod č. 177/2013 Sb. (dále jen „zákon č. 428/2012 Sb.“), domáhá určení, že vlastníkem sporných nemovitostí je Česká republika. Oba žalovaní prosazovali, že v souladu se zákonem č. 290/2002 Sb. došlo k přechodu sporného majetku na Královéhradecký kraj, čemuž nemohl nikterak překážet § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (dále jen „zákon o půdě“), ve znění účinném do 31. 12. 2012, jenž zapovídal toliko převody, nikoli však přechody věci náležejících původně církvím. Soud však této argumentaci nepřítakal, neboť vyslovil mínění, že stát prostřednictvím moci zákonodárné i soudní konstituoval legitimní očekávání církvi ve znovunabytí majetku, jenž jim byl odňat v době nsvobody, a pokud by v důsledku přechodu sporných pozemků tvořících součást opočenského kláštera na druhého žalovaného byla žalobkyně připravena o příležitost domáhat se jejich vydání, bylo by toto její legitimní očekávání hrubě pošlapáno. V § 18 zákona č. 428/2012 Sb. se přitom hovoří o možnosti oprávněných osob dožadovat se určení vlastnického práva České republiky též tam, kde mělo dojít k přechodu věci původně patřících církvím na jiné osoby v rozporu s § 29 zákona o půdě či § 3 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby (dále jen „zákon č. 92/1991 Sb.“), ve znění účinném do 31. 12. 2012. Ačkoli citovaná ustanovení dle svého textu dopadala toliko na převody, a nikoli na přechody státního majetku, znění § 18 zákona č. 428/2012 Sb. naznačuje, že zákonodárce zamýšlel rozšířit ochranu oprávněných osob též na případy, v nichž se přesun historického majetku církvi ze státu na třetí subjekty neodehrál na základě projevu vůle smluvních stran. Z předeslaného soud dovodil, že přechod vlastnictví ke sporným nemovitostem na žalovaného 2. je vůči žalobkyni „relativně neúčinný“, a poněvadž se Královéhradecký kraj se ztalem k účelu restitučních zákonů nemohl dovolávat ani vydržení uvedených objektů, bylo lze žalobě vyhovět.

Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 14. 7. 2015, č. j. 19 Co 54/2015-143, rozsudek soudu prvního stupně k odvolání obou žalovaných potvrdil (výrok I.) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II.). Odvolací soud se ztotožnil s výkladem § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb. a § 29 zákona o půdě okresním soudem. Ze smyslu daného blokačního ustanovení vyplývá, že zákonodárce mnil zneškodnit nejen převody, ale také přechody historického majetku církvi, což reflektuje i dosavadní judikaturou praxe, zejména nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 528/02 a sp. zn. Pl. ÚS 9/07, respektive rozsudky Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 257/2013 a sp. zn. 28 Cdo 703/2014. Naznačený výklad rovněž odráží povinnost interpretovat restituční předpisy tak, aby byl maximálně dosažen jejich účel. Pokud by bylo naopak dovozeno, že § 29 zákona o půdě přechody historického majetku církvi nevylučoval, stala by se neaplikovatelnou část normy obsažené v § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb. umožňující oprávněným osobám domáhat se určení vlastnického práva státu k věcem přešlým na jiné subjekty v rozporu se zákonem o půdě. K námitce žalovaných odvolací soud vyzdvihl, že blokáce církevního majetku založená posledně vzpomenutým předpisem chránila před převody a přechody veškeré věci náležející původně církvím, nikoli jen nemovitosti spadající pod rozsah ustanovení § 1 zákona o půdě (nemluví již o tom, že některé z pozemků, o něž se vede projednávaný spor, by kritéria posledně citovaného ustanovení naplnily). Přechod předmětných nemovitostí z první žalované na druhého žalovaného se tak udál v rozporu s § 29 zákona o půdě, a tedy neplatně. Právní posouzení věci okresním soudem bylo shledáno korektním též v tom směru, že žalovaný 2. nemohl dotčené pozemky vydržet, neb mu muselo být zřejmé, že se do jeho dispozice dostal blokovávaný historický majetek církvi.

Proti tomuto rozsudku podala žalovaná 1. dovolání, v němž namítá, že odvolací soud svévolně aplikoval § 29 zákona o půdě, jehož text hovoří o převezech, i na přechody majetku, a dezinterpretoval nálezy Ústavního soudu, respektive navazující judikaturu Nejvyššího soudu. Ani poukaz na povinnost vykládat restituční legislativu vstřícně neodůvodňuje ztotožnění zákonodárcem jasně rozlišených pojmů převod a přechod, přičemž se lze oproti názoru soudů nižších stupňů spíše smířit s tím, že se část normy obsažené v § 18 zákona č. 428/2012 Sb. stane neaplikovatelnou, než aby byl ve snaze předejít tomuto následku popřen text normy jiné. Dovolatelka dále předestírá, že § 29 zákona o půdě dopadal pouze na zemědělský majetek vyjmenovaný v § 1 tohoto předpisu, a konečně zpochybňuje závěr, že na straně druhého žalovaného nebyla dána dobrá víra. Svě úvahy pak uzavírá návrhem, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí změnil tak, že žalobu zamítne.

Rozsudek odvolacího soudu napadl dovoláním také žalovaný 2. Dle dovolatele soud druhého stupně v rozporu s textem § 29 zákona o půdě vztáhl účinky daného ustanovení i na přechod vlastnického práva. Za správný nelze pokládat ani výklad, v souladu s nímž blokáci podléhal též historický majetek církvi nenaplnující kritéria stanovená § 1 zákona o půdě. Krajským soudem citovaná judikatura je na řešenou kauzu neaplikovatelná a usudek, že žalovaný 2., který důvěřoval v text zákona č. 290/2002 Sb. a sporné nemovitosti po dobu více než 10 let na vlastní náklady udržoval, nebyl v dobré víře o svém vlastnickém právu, je chybný. I žalovaný 2. proto Nejvyššímu soudu navrhuje rozsudek odvolacího soudu změnit a žalobu zamítnout.

K oběma dovoláním podala vyjádření žalobkyně, jež uvedla, že názor dovolatelů, dle něhož by se § 29 zákona o půdě měl vztahovat toliko na nemovitosti zemědělské povahy, je neslučitelný s jejím legitimním očekáváním, že jí bude vydán jakýkoli z restituční nevyloučený majetek. Žalobkyně má za to, že jistě nebylo úmyslem zákonodárce zneškodnit toliko převody, a nikoli přechody věcí náležejících v minulosti církvím, poněvadž to by znamenalo, že by se stalo oproti jiným povinným osobám nikterak neomezil a v rozporu s legitimním očekáváním církvi by mohly vyvážet naturalně restituovatelné hodnoty do vlastnictví třetích osob. Přijetí takového výkladu by představovalo sofistikované odůvodňování zjevné nespravedlnosti a bylo by rozporné s principem *favoris restitutionis*. Žalobkyně konečně popírá, že by žalovaný 2. mohl sporné objekty vydržet, neboť nebyl v dobré víře, věda s ohledem na obsah veřejně přístupné sbírky listin katastru nemovitostí, že se jedná o součásti původního vlastnictví církvi. Z těchto důvodů žádá Nejvyšší soud, aby dovolání obou žalovaných odmítl.

V řízení o dovolání bylo postupováno podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), ve znění účinném od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013, které je podle čl. II bodu 7 zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a dle čl. II bodu 2 zákona č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, rozhodující pro dovolací přezkum.

Nejvyšší soud se jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že obě dovolání byla podána řádně a včas, osobami k tomu oprávněnými a jednajícími podle § 241 odst. 2 o. s. ř., zabýval přípustností dovolání.

Dle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlí od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu nebo která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak.

Dovolání obou žalovaných, jež se v podstatné míře obsahově překrývají, jsou přípustná, poněvadž otázku, zdali § 29 zákona o půdě znemožňoval přechod historického majetku církvi nacházejícího se ve vlastnictví státu na kraje dle zákona č. 290/2002 Sb., ve své rozhodovací praxi Nejvyšší soud dosud neřešil.

Vady řízení, k nimž by v souladu s § 242 odst. 3 o. s. ř. musel přihlížet z úřední povinnosti, dovolací soud nezjistil, proč se zabýval prověřením věcné správnosti napadeného rozsudku v mezích uplatněné dovolací argumentace.

Dovolatelé svými námitkami primárně zdůrazňují fakt, že předmětná blokační ustanovení zákona o půdě výslovně zapovídá toliko převody vlastnického práva k majetku náležejícímu původně církvím, náboženským společnostem, řádům a kongregacím, a vyjadřují názor, že rozšíření účinků naznačeného omezení dispozic též na přechody vlastnického práva nelze akceptovat. Soudy nižších stupňů naopak upozornily, že Ústavní soud v nálezu ze dne 2. 2. 2005, sp. zn. II. ÚS 528/02, jakož i v plenárním nálezu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, bodě 38, dává najevo, že počítá s možností vztázení dopadu § 29 zákona o půdě též na některé přechody majetku (tento náznak pak prostřednictvím citace příslušné pasáže poslední zmíněného judikátu nalezl svůj odraz též v rozsudcích Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 2013, sp. zn. 28 Cdo 257/2013, a ze dne 5. 6. 2014, sp. zn. 28 Cdo 703/2014). Dovolací soud však nepokládá za potřebné ani vhodné, aby v obecné rovině zodpovídal otázku, za jakých okolností blokače provedená zákonem o půdě vylučovala přechody historického majetku církvi na jiné subjekty, neboť mu příslušá řešit jen problémy, na nichž skutečně závisí výsledek přezkoumávané kauzy, v daném případě tedy postačí zhodnotit, zda § 29 zákona o půdě představoval překážku přechodu majetku na kraj, jenž měl proběhnout za podmínek stanovených v zákoně č. 290/2002 Sb.

Lze se přitom ztotožnit s výkladem Ústavního soudu, dle něhož omezení nakládání s věcmi příslušejícími původně církvím a náboženským společnostem nebránilo takovým změnám v osobě vlastníka, jež se neprotivily smyslu majetkového vyrovnání s církvemi (viz nálezy pléna Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, bod 38, a ze dne 29. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13, bod 292). Na toto východisko pak navazuje úvaha, artikulovaná Nejvyšším soudem v jeho rozsudku ze dne 24. 2. 2016, sp. zn. 28 Cdo 4946/2015, že přechodem majetku ve prospěch obcí podle § 1 zákona č. 172/1991 Sb. nebylo nikterak ohroženo zachování majetkového základu pro budoucí vypořádání s církvemi, jelikož majetek, jenž takto přešel na obce, nepozbýval svého statusu historického vlastnictví církvi, a další právní dispozice s ním tedy zůstávaly limitovány § 29 zákona o půdě, přičemž bylo výsostným právem zákonodárce rozhodnout, zda onen nezmenšený majetkový substrát umožní využít k naturálnímu uspokojení restitučních nároků církvi tím, že obce coby veřejnoprávní korporace zařadí mezi povinné osoby, či nikoli. Předestřené závěry jsou pak v plné míře přenositelné i do posuzovaného sporu, poněvadž také kraje mohly být při přijetí zákona č. 428/2012 Sb. zatíženy povinností k vydání majetku náležejícího historicky církvím (srov. Chocholáč, A. In: Jäger, P., Chocholáč, A. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. s. 49-50). Skutečnost, že do okruhu povinných osob obsaženého v § 4 zákona č. 428/2012 Sb. (jenž nabyl účinnosti k 1. 1. 2013) kraje v posledku zahrnuty nebyly, proto nijak neoslabovala legitimitu přechodu státního majetku do jejich vlastnictví proběhnuvšího v souladu se zákonem č. 290/2002 Sb. ke dni 1. 1. 2003, a nemohla tudíž ani zpětně modifikovat účinky právě zmíněného předpisu.

Nejvyšší soud není zcela přesvědčen, že by z užití pojmu „přechod“ v § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., jehož smyslem bylo toliko překlenutí dosud konstatovaného nedostatku aktivní legitimace církevních právnických osob k podávání žalob na určení vlastnického práva státu k blokovatému majetku, s nímž bylo protiprávně disponováno (srovnej kupř. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. 28 Cdo 1435/2007, dále viz Valeš, V. In: Kříž, J., Valeš, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 290-291), nikoli rozšíření účinků dosavadního omezení nakládání s dotčenými hodnotami, měly být dovzdučovány zásadní závěry ohledně dopadu § 29 zákona o půdě (respektive § 3 zákona č. 92/1991 Sb.). Nadto se sluší vyzdvihnout, že dovolací soud zastává tezi, dle níž (výše osvětlený) smysl odkazovaných ustanovení neopodstatňuje vztázení dosahu blokače též na přechod majetku ze státu na kraje v režimu zákona č. 290/2002 Sb., kategoricky ovšem nevylučuje, že by podobná významová extenze mohla být myslitelnou tam, kde by pro to existovaly přesvědčivé teleologické důvody. Ani odvolacím soudem akcentovaná skutečnost, že také zákonodárce v § 18 zákona č. 428/2012 Sb. předvídal potencialitu shledání některých přechodů historického majetku církvi neslučitelnými s § 29 zákona o půdě, tudíž není v žádném rozporu s konstatováním soudu zdejšího, že nyní řešenému přechodu sporných nemovitostí ze žalované 1. na žalované 2. dané ustanovení nebránilo.

Žalobkyně ve shodě se soudem prvního stupně zaujímá stanovisko opačné, míníc, že přípustnosti přechodu zmiňovaných věcí na kraj, jenž nebyl posléze učiněn osobou povinnou k jeho vydání, zakládá zásah do legitimního očekávání církvi. Tento názor však Nejvyšší soud nesdílí. Je sice pravdou, že se zřetelem k § 29 zákona o půdě mohly církve důvodně očekávat, že zákonodárce přistoupí ke zmírnění majetkových křivd, jež na nich byly spáchány v době nesvobody (srovnej kupř. nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. II. ÚS 3120/10, body 31 a 32), konkrétní podoba vyrovnání s církvemi (zejména poměr naturální restituce historického majetku vůči finanční náhradě) ovšem zůstávala v rozhodující míře politickou otázkou, přičemž právě k zachování adekvátního prostoru pro volbu prostředků odčinění minulého bezpráví sloužilo omezení dispozic s majetkem původně patřícím církvím zakotvené v § 29 zákona o půdě (viz např. nálezy pléna Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, body 40 až 43, či nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 2. 2011, sp. zn. I. ÚS 2166/10, body 22 a 23, k pojetí § 29 zákona o půdě jako ustanovení, jež svým účelem nesměřovalo k ochraně subjektivních práv každého jednotlivého původního vlastníka blokovatého majetku, nýbrž k zajištění podmínek pro předpokládané, leč obsahově nepředjímatelné vyrovnání s církvemi, viz též např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2002, sp. zn. 20 Cdo 1866/2000, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2007, sp. zn. 28 Cdo 4349/2007, popřípadě usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 28 Cdo 1492/2008). Legitimní očekávání církvi se tak upínalo k vydání restitučního zákona, nikoli již k tomu, že bude naturálně vydáno maximální množství blokačí dotčených statků, neboť tento problém byl předmětem diskrece zákonodárce. Nelze proto spatřovat žádný zásah do legitimního očekávání žalobkyně v tom, že vzpomínané nemovitosti přešly do vlastnictví kraje, vůči němuž oprávněná osoba nemůže v režimu zákona č. 428/2012 Sb. vznést nárok na jejich vydání.

Nejvyšší soud konečně nemá za to, že by předeslaný výklad bylo lze označit za sofistikované zdůvodňování zřejmě nespravedlnosti nebo za porušení povinnosti interpretovat restituční legislativu ve světle jejího účelu (srovnej § 18 odst. 4, větu první, zákona č. 428/2012 Sb., dále viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 29. 12. 2009, sp. zn. IV. ÚS 42/09, bod 26). Posledně zmíněná zásada značí, že soudy musí dbát toho, aby pro povrchní a bezmyšlenkovité lpění na textu předpisu neztratily ze zřetele snahu o nápravu historických majetkových křivd. V přezkoumávané věci nicméně přicházelo v potaz několik plausibilních, vzájemně si konkurujících výkladových alternativ, z nichž dovolací soud zvolil tu, jež podle jeho mínění nejvíce konvenuje smyslu dotčených předpisů. Jelikož se při pokusu o koherentní uchopení vztahů státu, veřejnoprávních korporací a oprávněných osob k historickému majetku církvi snažil vystříhat formalismu, domnívá se dovolací soud, že jím přijaté řešení ob stojí i z hlediska výše naznačených kautel postupujících aplikací restitučního zákonodárství.

Vzhledem k tomu, že se dovolatelům podařilo účinně zpochybnit závěr soudů nižších stupňů, dle něhož přechodu sporných nemovitostí do vlastnictví kraje v režimu zákona č. 290/2002 Sb. bránil § 29 zákona o půdě (či legitimní očekávání žalobkyně), není třeba, aby se Nejvyšší soud zabýval tím, zdali se dané blokační ustanovení vztahovalo též na historický církevní majetek nezemědělské povahy, respektive otázkou možnosti vydržení dotčených věcí žalovaným 2.

Shledav právní posouzení věci odvolacím soudem nesprávným, přikročil Nejvyšší soud v souladu s § 243e odst. 1 a 2 o. s. ř. ke zrušení napadeného rozhodnutí, jakož i rozsudku soudu prvního stupně, zasaženého obdobným pochybením, a vrácení věci Okresnímu soudu v Rychnově nad Kněžnou k dalšímu řízení.

Soudy nižších stupňů jsou ve smyslu § 243g odst. 1, části věty první za středníkem, a § 226 o. s. ř. vázány právními názory dovolacího soudu vyslovenými v tomto rozhodnutí.

O náhradě nákladů řízení včetně nákladů řízení dovolacího bude rozhodnuto v novém rozhodnutí o věci (§ 243g odst. 1, věta druhá, o. s. ř.).

Proti tomuto rozsudku není opravný prostředek přípustný.

JUDr. Jan Eliáš, Ph.D.
předseda senátu